

گوفارا زانکویا دهوك، پەربەندا: 24، ژماره: 1، (زانستین مروفايه تی وکومه لئاسی)، بپ 47-66، 2021 (ژماره کا تایبەت) کۆنفرانسێ زانستیی نیقدهوله تیئ دووئ ل دۆر جینوسایدی، سەنتەرئ بێشکچی بۆ قەکۆلینین مروفايه تی و سەنتەرئ جینوسایدی - زانکویا دهوك، 27-28- کانونا دووئ، 2021

پالدهرین سایکۆلۆجی ل پشت ئەنجامدانا جینۆسایدا ئێزدیان ل سالا 2014ی

سەفین رەشید عەلی

مۆنیتەر ل بۆردی کارۆبارین مروفايه تی ل پارێزگه ها دهوك ، هەرێما کوردستانی-عیراق

▮

▮ ((مێژوویا رەزامەندیا بەلافکرئ: 10 کانونا دووئ، 2021)) ▮

▮

▮

پوختە

قەکۆلین گریڤدایئ سایکۆلۆجیا کەساتیا داعشی یە، ژبەر کور بەری نەها هیچ قەکۆلینەک ل سەر رەوشا سایکۆلۆجی یا داعش بەرامبەر ئێزدیان نەهاتیە ئەنجامدان، مە ب فەر دیت د قی قەکۆلینئ دا سایکۆجیا داعشی و پالدهر و دەرھافیشتەیین سایکۆلۆجی ل سەر ئەندامین داعش دیاریکەین، قەکۆلین ل سەر سی تەوهران هاتیە پارفەکرن، دتەوهرئ ئیکئ دا مە ب گشتی بەحسئ پینکھاتەیا ئێزدیان و ئایئ وان کرێه، هەرەسا مە بەحس ژ فەرمان و کارەساتین ب سەر وان دا هاتین د دیروکئ دا و ژ وان ژى دوماھیک جینۆساید و فەرمانا مەزن. د تەوهرئ دووئ دا مە بزافکرێه بەحسئ داعشی بکەین و جوداھیا وی دگەل ریکخراوین دی یین تیرۆری ژ وان ژى قاعیدە، د تەوهرئ سیئ دا پالدهرین سایکۆلۆجی هاتیە دیارکرن ئەوین بووینە ئەگەر کور داعش قی کارەساتئ ئەنجامدەت، شروفاھیا کەساتیا داعش یا جفاکی و هەرەسا کەساتیا داعش یا توندەرەو. د قی قەکۆلینئ دا ئەم گەھشتینە کومە کا ئەنجامان.

کلیلین بەیفا: ئیزدی، داعش، سایکۆلۆجی، تیرۆر.

پیشەکی

نیقدهوله تی شەرمزار و ریسوانە بەرامبەر ئەوا روودای دگەل پینکھاتەیا ئێزدیان، هەرەکی چەوا د شەرمزار و ریسوانە بەرامبەر ئەنفال و کیمیا بارنکرنا کوردان ل سالیئ بوری ل سەر دەستی رژێما گور بگور یا سەدامئ دکتاتور، د قی قەکۆلینئ دا مە بزافکرێه کور بەشەک ژ قی نەھامەتیا ئێزدیان کور بەشەکی گرنگن یی پینکھاتەیا کوردن دناؤ کوردستانی دا، بدەینە بەرچاڤاکرن، ب تایبەت ژى جینۆسایدا 2014ی کور داعش بی بەرپرسیارە، مە بفر دیت لایەنی سایکۆلۆجی

پینکھاتەیا ئایئ ئیزدیان تووشی گەلەک کارەسات و مەینەتان بووینە، وەکی گەلین دیتر یین کوردستانی بووینە بەشەکی مەزن ژ نەھامەتی و قوربانیدانی، جینۆسایدا ئیزدیان ئەوا ل سالا 2014ی ل سەر دەستی ریکخراوا تیرۆرستی یا دەولهتا ئیسلامی ل عیراق و شامی، ب نافی داعش دروست بووی، مەزنتزین کارەساتا چەرخی بیست و ئیکئ یە، کومەلگەھا

ببه‌ن به‌رامبه‌ر ئيزديان؟ هه‌روه‌سا د‌فى‌ قه‌کؤلينى
دا ئه‌م گه‌هشتينه‌ کومه‌کا ئه‌نجامان.

1- ته‌وه‌رى ئيکى: ئيزدى ژ فه‌رمانان هه‌تا

جينوسايدا 2014ئى.

1.1: ئيزدى، چه‌مک و دانه‌نپاسينا پيکهاته و

ئاین:

ئاینى ئيزدى ب ئيک ژ که‌فتين ئاینان ده‌يته
نياسين ل ده‌فهره‌ رۆژه‌لاتا ناڤين کو هه‌تا نه‌ا د
به‌رده‌وامبن، هه‌ر ژ سه‌رده‌مى سومه‌رى و بابليان
هه‌تا نه‌ا. ئيزدياتى ئاینه‌کى تاکه‌په‌ريسيه و باوه‌ريا
وان ب خودايى تاك و ته‌نه‌ا هه‌يه، فه‌دگه‌ريت بؤ
ئاینين سه‌روشتى بين وه‌کى "مزديسنا" هه‌روه‌سا
به‌شه‌کى مه‌زن ژ تيتالين ئاینى "ميترائى" ژى تيدا
هه‌يه، ب تاييه‌ت ژ لايبى ئه‌رکين ئاینى. (1) ئيزدى
وه‌کى کومه‌له‌يه‌کا بچووک يا مروڤان که‌فتيه‌ بن
زورداريه‌کا مه‌زن، ب تاييه‌ت د ده‌ستين
کومه‌له‌يين زورينه و بووينه‌ قوربانى به‌رژه‌وه‌نديين
وان، هه‌ر ژ به‌ر ڤى چهندي گه‌له‌ک جاران ب
مروڤين پيس، بى قيمه‌ت و شه‌رخواز هاتينه
ناساندن. تووشى فه‌رمان و مالویرانیين مه‌زن
بووينه، جار ب تومه‌تا په‌رستنا شه‌يتانى و جار ژى
ب تومه‌تا دوژمنين ئال به‌يت هاتينه تومه‌تبار کرن
ئه‌ڤ چهنده‌ ژى به‌روفازى دبیت ل ده‌مى ئه‌م ب
هوورى فه‌کؤلينى ل سه‌ر ڤى ئاینى بکه‌ين، د
سه‌رده‌مه‌کى دا کو گه‌لين ئیرانى بين که‌فن ئه‌ڤ

بى داعش ديار بکه‌ين دا کو بزاین کو چ که‌رب
و کين د سينگ و دلى وان دايه به‌رامبه‌ر ملله‌تى
کورد ب گشتى و ئيزديان ب تاييه‌تى، هه‌روه‌سا
شه‌روڤه‌يا بارودوخى وان بى، سايکۆلۆجى بکه‌ين
دا کو بؤ مه‌ ئاشگرا بيت ئه‌و چ گريين
ده‌روونى بوون بووينه فاکته‌ر بؤ ئه‌ندامدانا ڤى
کاره‌ساتى، د ته‌وه‌رى ئيکى دا مه‌ ب گشتى
به‌حسى پيکهاته‌يا ئيزديان و ئاینى وان کريه،
هه‌روه‌سا مه‌ به‌حس ژ فه‌رمان و کاره‌ساتين ب
سه‌ر وان دا هاتين د ديره‌کى دا و ژ وان ژى
دوماهيك جينوسايد و فه‌رمانا مه‌زن. د ته‌وه‌رى
دووبى دا مه‌ بزافکريه به‌حسى داعشى بکه‌ين و
جوداهيا وى دگه‌ل ريکخراوين دى بين تيرورى ژ
وان ژى قاعیده، هه‌وه‌سا مه‌ به‌حسى تيرور و
جينوسايدى کريه و هه‌ڤبه‌رکرن دناڤه‌را وان دا
کريه. د ته‌وه‌رى سيى دا پالده‌رين سايکۆلۆجى
هاتينه ديارکرن ئه‌وين بووينه ئه‌گه‌ر کو داعش ڤى
کاره‌ساتى ئه‌نجامده‌ت، شه‌روڤه‌يا که‌ساتيا داعش يا
جفاکى و هه‌روه‌سا که‌ساتيا داعش يا تونده‌وه‌ کا
خوه‌ ل کيفه‌ ديتيه و ئه‌و چ ئه‌گه‌ر بوون
کاريگه‌رى ل داعش بکه‌ن کو بيته ترسناکترين
ريکخراوا تيرورى ل جيهانى. بيردوza ڤى
فه‌کؤلينى ل سه‌ر ريبازا شه‌روڤه‌کاريه، چونکى
شه‌روڤه‌يا سايکۆلۆجيا داعش تيدا هاتيه
به‌حسکرن. پرسيارا فه‌کؤلينى: ئه‌و چ پالده‌ر
بووينه کو سايکۆلۆجيا داعش به‌ره‌ڤ دوژمنکاريى

هەر ئه‌و كوردن يين به‌رى نه‌ا ل سه‌ر ئاينى زه‌ره‌ده‌شتيان. (6)

هەر ئاينه‌كى بيروباوه‌ر و پره‌نسيپين تاييه‌ت ب خوه‌فه‌ هه‌نه، ئاينى ئيزدى تاييه‌تمه‌ندا خوه‌ هه‌يه ژ لاينى بيروباوه‌ر و په‌رستنى فه. د ئاينى ئيزديان دا باوه‌ريا وان ئه‌وه كو باشى ژ ده‌ف خودى ده‌يت و ب تنى مروفن يين كو خرابيى دكه‌ن. هه‌روه‌سا ئيزدى وه‌سا باوه‌ر دكه‌ن كو هه‌فركيانا دنابهره‌را باشى و خرابيى وه‌كى هه‌فركيانا دنابهره‌را تارى و رو‌ناهيى دايه. (7) په‌رستگه‌ها لالش كو دكه‌فته سنورى ده‌فهرداريا شيخان ب دوريا 45 كم ژ بازيرو دهوكى. ب پيروزترين جهى ئيزديان ده‌يته هه‌ژمارتن. گورى "عدى بن مسافر" چاكسازى ئاينى يى ئيزديان دنافه‌ وى په‌رسگه‌ه‌ي دا هه‌يه، دنافه‌ په‌رستگه‌ها لالش دا كانيا سپى هه‌يه. هه‌روه‌سا ئيزديان باوه‌رى ب حه‌فت فريشته‌يان هه‌يه، ئه‌و ژى: "ئزرائيل، جبرائيل، ده‌ردائيل، ميكايل، سمقائيل، ئيسرافيل و عزازيل." فريشته‌يان عزازيل د باوه‌را ئيزديان دا ژ هه‌موو فريشته‌يان پيروزتره‌ و ئه‌و وى ب تاوسى مه‌له‌ك نافدكه‌ن و ب سه‌روكى فريشته‌يان ده‌يته دانان. ئيزديان چه‌ندين چينين جودا دنافده‌نه‌ ژ وان ژى: "شيخ، پير، فه‌قير." (8)

په‌رتوو كين پيروژ د ئاينى ئيزديان دا پيكده‌ين ژ هه‌ردوو په‌رتوو كين: "مسحفا ره‌ش و جه‌لوه‌". هه‌روه‌سا ليقه‌ گه‌رى ئيزديان ژ جفاته‌كى پيكده‌يت

ئاينه‌ دنافه‌ دابوويه، ب ئاينه‌كى پيروژ هاتيه‌ نياسين و ريگري ژ چ ئاينين ديتز نه‌كريبه‌ كو په‌رستنا ئاينى خوه‌ بكه‌ن. (2)

رامانا په‌يضا ئيزدى گه‌له‌ك بؤچوونين جودا ل سه‌ر هاتينه‌ كو گه‌له‌ك ژ وان بؤچوونان د بى بنياتن و هيج پيغه‌ره‌كى زاستى ب خوه‌فه‌ ناگرن. گريدانا په‌يضا ئيزدى ب ناقين "يزيد بن معاويه و يزيد بن سلمى" گه‌له‌ك دووره‌ ژ راستى و كه‌تورى. روژه‌لاتنباسى به‌رنياس مينورسكى ديبزيت: رامانا په‌يضا ئيزدى ژ په‌يضا ئيرانى يا كه‌فتار ئيزه‌د هاتيه‌ كو رامانا وى ژى "خودى" يه. (3) هه‌روه‌سا ل سه‌ر فى چهندي هنده‌ك ژيده‌رين ديتز ژى فى چهندي پشت راست دكه‌ن كو په‌يضا ئيزدى گريداي په‌يضا يزيديان يه‌زدان كو نه‌فه‌ په‌يغه‌ ل ده‌ف فارسان ب رامانا "خودايى مه‌زن" هاتيه. (4)

ئاينى ئيزديان هيج گريدانه‌ك ب ئاينين جوهمى، مه‌سيحى و موسلمانان فه‌ نينه، ئاينه‌كى سه‌ربخويه و ره‌ و ريشالين وى فه‌دگه‌رن بؤ ئاينين كه‌فتار يين ده‌فهرين روژه‌لاتا ناقين، ژ وان ژى ئاينين: "سومهرى، نه‌كه‌دى، بابلى و ميترائيان." (5)

ب فى چهندي ديار دببت كو ئاينى ئيزدى ئاينه‌كى كه‌فتار بى ده‌فه‌رى يه، پروفيسور مار ديبزيت: به‌رى كورد به‌ينه‌ د ئاينى ئيسلامى دا، ل سه‌ر ئاينى ئيزدى بووينه. هه‌روه‌سا د راگه‌هاندا كؤمسيؤنا مافى گه‌لان دا هاتيه: كوردين ئيزدى

بووینه قوربانین ئاین و نه‌ته‌وه‌یا خوه. ژ وان فه‌رمان و کاره‌سات و کومه‌لکۆژین تووشی ئیزیدا بووین، هه‌موو ژ بۆ وی یه‌کی بوون کو ملله‌تی ئیزدی ریشه‌کیش بکه‌ن و ژناڤا به‌ن، له‌ورا ژ هه‌ر ژ سالا 640ز هه‌تا سالا 1300ز ده‌سته‌لاتا ئیسلامی 35 هه‌وین له‌شکه‌ری دژی ئیزیدیان ئەنجامداینه، ژ وان ژ هه‌وا "عبدالله بن عمر" ل سالا 640ز و هه‌روه‌سا "خالد ابرمکی" ل سالا 763ز و هه‌روه‌سا هه‌وا سه‌ربازی یا عمادالدین زنگی ل سالا 1133ز، چه‌ندین هه‌وین سه‌ربازی ل سه‌ر ئیزیدیان ئەنجامداینه و تووشی کوشتن و مالویرانی کرینه. (12)

هه‌روه‌سا ل سه‌دی چواری زاینی دوو فه‌رمانین دیز ژ لای ته‌یمور له‌نگ ل سالا 1368ز و هه‌روه‌سا تیمور خان ل سالا 1394ز بۆ کوشتن و کومه‌لکۆژیا ئیزیدیان هاته‌نه ئەنجامدان. دناڤه‌را سالی 1400ز بۆ 1500ز فه‌رمانین ژناڤه‌رن و بنه‌رکنا ئیزیدیان هه‌ر د به‌رده‌وام بوون، هه‌وا سوتنا په‌رستگه‌ها لالش ل سالا 1409ز، هه‌روه‌سا هه‌وا کوشتنا ئیزیدیان ژ لای جلال‌الدین یوسف‌الخوانی ل سالا 1414ز و دیسا سوتنا په‌رستگه‌ها لالش ل سالا 1415ز. هه‌روه‌سا هه‌وا کوشتنا ئیزیدیان ژ لای جه‌راکیسه یین مسری ل سالا 1448ز. ئەڤ هه‌وین سه‌ربازی بوونه ئەگه‌ری کومه‌لکۆژیا ئیزیدیان و کوچه‌ر

دبیزنی جقاتا رۆحانی یا ئیزیدیان، میر سه‌رۆکی جقاتی یه، بابا شیخ زه‌عیمی رۆحی یی جقاتی یه و به‌رپه‌سه ژ کاروبارین ئاینی، هه‌روه‌سا سه‌رۆکی قه‌والا د ناڤ جقاتی دا هه‌یه. (9)

هه‌رچه‌نده چ داتاین راست و دروست نین بۆ ئامارا ئیزیدیان، لی ئەوا ل به‌رده‌ست وه‌سا دیار دکه‌ت کو ژمارا ئیزیدیان نیزی 550 هزار که‌سایه و ل سه‌ر فان ناوچه‌یان دابه‌شبووینه: شنگال، شیخان، زاخۆ، باشیک، تلکیف و سیمیل ل هه‌ریما کوردستانی. هه‌روه‌سا له‌لاتین سوڤیا، تورکیا، جورجیا و ئەرمینیا و ژماره‌یه‌کا زۆر ژ کوجه‌ری ئەوروپا بووینه. (10)

1.2: فه‌رمان و جینوسایدین ب سه‌ری ئیزیدیان هاتین:

په‌یقا فه‌رمان: ژ لای زمانیقه رامانا په‌یقا فه‌رمان ژ سه‌رده‌می ده‌سته‌لاتا ئوسمانیا هاتیه، کو ل سه‌ر زاری سولتاین ئوسمانیا وه‌کی بریار یان فه‌رمان ده‌رکه‌فتیه بۆ کوشتن و کومه‌لکۆژیا ئیزیدیان. (11)

د دیرۆکا خوه دا ئیزدی تووشی گه‌له‌ک فه‌رمان و کاره‌ساتان بووینه و ژ لای ده‌سته‌لاتدارین ده‌قه‌ری هاتینه چه‌وساندن، ل سه‌ر زاری ئیزیدیان ب خوه وه‌کی دبیزن تووشی 74 فه‌رمانان بووینه، دوامیک فه‌رمان ژ لای تیرۆستین داعش هاتیه ئەنجامدان. هه‌روه‌سا ژ ئەگه‌ری نه‌بوونا بالانسا هیزی هه‌رده‌م ئیزدی

ئێزدیان راکرینه و خەلکەکی زۆر ژ وان کوشتینه و مالین وان تالان کرینه و سوتینه. ئەڤه ژی دوماهیکا فەرمانان نەبوویه، بەلکی ل سەردهمی دەستەهلاتا دەولهتا عێراقی و ل سالین 1975ز و 1987ز هێرشین چە کداری بریه سەر شنگالی و دەڤهرین دیتر بۆ ژناقبرنا ئێزدیان و مەلکەچکرنا وان ژ ئاین و هزرا وان. (16)

فەرمان و کارەساتین ئێزدیان ب دوماهیک نەهاتینه و هەتا نەها ژی هەر د بەردهوامن. ژ هەموو لایەکی ڤه بزاف هاتینه کون بۆ ژناقبرنا نفشی ئێزدیان و گوهورینا دیموگرافی، ئاین و نەتەوهیی وان. ل سەرژمێریا حکومهتا عێراقی یا سالا 1977ز ئێزدی نەچار کون کو نەتەوهیا خوه ب عەرەب بنڤیسن، نێزیککی 99% ئێزدی وهکی نەتەوهیا عەرەب هاتنه سەرژمێر کون، کو ئەڤه ب خوه ژی دچیتە بن باری تاوانا ژناقبرنا ئەتیککی و نەتەوهیی، هەر وهسا نێزیککی 215 گوندین ئێزدیان هاتنه خرابکون و تەعریب کون. ژ بەر کو شنگال جەههکی جیوسیا سی یی گرنگه، هەر دەم خەلکی ئێزدی ل وی ناوچەیی و جەهین دیتر کەفتینه بن زورداری و زولما دەستەهلاتا عێراقی. (17)

دوماهیک فەرمان کو ب سەر ئێزدیادا هاتی و ب جینوساید دەیتە هەژمارتن، مەزنترین کارەساتا چەرخیی بیست و ئیککی بوویه.

بوونا وان ژ جە و وارین خوه یین رەسەن و تووشی کارەسات و ماخلرابیی بوون. (13)

دناقبەرا سالین 1500ز بۆ 1600ز "11" هەوین دیتر یین سەربازی ژ لای مەگولی، ئوسمانی و سەڤهویان بۆ سەر ئێزدیان هاتینه ئەنجامدان. هەوین کوشتنا ئێزدیان ژ لای مەگولیا ل سالا 1508ز دەستپێکرینه، هەر وهسا ژ لای سەڤهویان دناقبەرا سالین 1507ز بۆ 1516ز بەردهوام بووینه. ل ژیر دەستەهلاتا "شاه ئسماعیلی سەڤهوی". هەر وهسا ل سەردهمی دەستەهلاتا "سولتان سلیمانی قانونی" ل سالا 1534ز بریاره کا فەرمی ژ لای سولتانی دەرکەفت ب فەتوایا ئاینی یا موفتیی وی سەردهمی "ابو سعود العمادی" بۆ کوشتن و ئیخسیر کرنا ئێزدیان و فرۆتنا وان د بازاران دا ب شیویه کی ئاشکرا. (14)

دیسان بزاقین کومکۆژیا ئێزدیان و فەرمانان ب دوماهیک نەهات، دناقبەرا سالین 1600ز بۆ 1700ز هەردوو ئمبراتورین ئوسمانی و سەڤهوی 16 هەوین لەشکەری و فەرمانین ژناقبرنا ئێزدیان ئەنجامدان. هەر وهسا هەمان دەستەهلات دناقبەرا سالین 1700ز بۆ 1800ز 34 فەرمانین دیتر بۆ ژناقبرنا ئێزدیان ئەنجامداینه، مەرهما وان ئەو بوویه مللهتی ئێزدی ژناقبەن. (15) ل چەرخین نوزدی و بیستی دەستەهلاتدارین ئوسمانی و ب هەڤکاریا هەندەک میرین کوردان 40 فەرمانین دیتر ل سەر

1.2: ئیزدی د جینوسایددا 2014ی دا.

1-2-1 جینوساید، چه‌مک و پیناسه:

جینوساید ب واتیایا کوشتنا ب کوم، یان کوشتنا گروپه‌کی ژ، که‌مین، ئەتیک، ئاین و نه‌ته‌وه‌یه‌کی دیار کری ژ لایی گروپ یان کومه‌کا دیتزه، ژ بلی کوشتی ژ ییک ده‌یت ژ زیان که‌هاندنا ئەقلی و جه‌سه‌دی ب گروپه‌کی ژ وان گروپان، ده‌یته‌هه‌ژمارتن جینوساید. ده‌سته‌واژا جینوسایدی بۆ یه‌که‌مین جار ژ لایی پارێزه‌ری جوهی ب نافێ "رافایل لیمکین" هاتیه‌ داهیتان، ئەڤ که‌سه ب تنێ دناڤ مالباتا خوه‌ دا مابوو، ئەندامین خیزانا وی ب ته‌مامی که‌فتبوونه‌ به‌ر هولوکوستا جوهیان، لیمکین ب داهیتنه‌ری رینکه‌فتنا سزادان و قه‌ده‌غه‌کرنی یا تاوانین جینوسایدی ده‌یته‌هه‌ژمارتن، ئەو یاسایا د نه‌ته‌وه‌یین یه‌که‌گرتی دا هاتیه‌ په‌سه‌ندکرن. ره‌شقیسی یاسایا قه‌ده‌غه‌کرن ریشه‌کیشکرنا گروپین، ئەتیک، نه‌ته‌وه‌یی و ئاینی ژ لایی لیمکینی قه‌هاتبوو نفیسین و پشتی شه‌ری دوویه‌م یی جیهانی ل رینکخراوا نه‌ته‌وه‌یین یه‌که‌گرتی ل 9ی دیسیمبه‌را سالا 1948 بوویه‌ پرۆژه یاسا و ل سالا 1951 چوویه‌ د واری جیه‌جی کرنی دا. ل نه‌ته‌وه‌یین یه‌که‌گرتی ژ هوسا پیناسا دینوسایدی هاتیه‌ کرن: ژنافرنا مافی هه‌بوونا گروپین ئەتیک، ئاینی و نه‌ته‌وه‌یییه‌ وه‌کی چه‌وا هوموساید ده‌یته‌ نیاسین ب ژنافرنا هه‌بوونا تاکه‌ که‌سان، ئەڤ

چه‌نده‌هه‌ڤدزه‌ دگه‌ل یاساین نیڤ ده‌وله‌تی و یاساین مروفايه‌تی. هه‌روه‌سا جفاتا گشتی ل سه‌ر جینوسایدی بریار دایه‌ کو دڤیت که‌سین تاوانبار به‌ینه‌مه‌حکوم کرن، ڤیجا ئەگه‌ر زه‌لامین ده‌وله‌تی بن، یان تاکه‌که‌سین کو تاوانین خوه‌ ب هه‌جته‌ین، سیاسی، ئاینی یان هه‌ر هزره‌کا دیتر ئەنجامدان.

(18)

1-2-2 جینوساید ئیزدی ل سالا 2014ی:

رینکخراوا تیرۆری یا ده‌وله‌تا ئیسلامی ل عیراق و شامی به‌رنیاس ب "داعش" کو دی د ته‌وه‌ری دوویی دا ب درێژاهی به‌حس ل سه‌ر که‌ین، هه‌روه‌سا دی نامازی ب جوداهیا وی و چه‌وانیا ئەنجامدان جینوساید و تاوانین جوراوجور یین فی رینکخراوا هوڤ که‌ین. ل سالا 2014ی و ل ده‌ستپیک هه‌رشین خوه‌ بۆ باژیری مووسل و باژیرک و ده‌ڤه‌رین سونه‌ نشین، داعش هزر د هه‌رشکرنا شنگال و ده‌ڤه‌رین ئیزدیا ژی دا کر، جیوپولوتیکا ده‌ڤه‌رین ئیزدیان سنوره‌کی مه‌زن یی سونین سوریا و عیراقی پیکه‌هه‌ گری دده‌ت، شنگال جه‌ه‌کی ستراتیه‌ بۆ که‌هاندنا داعش ل مووسل و باژیری ره‌قه‌ ل سوریا، له‌ورا پشتی داعش کونترولا به‌شه‌ک ژ ده‌ڤه‌رین سوونیان ل سوریی کری و نه‌خاسمه‌ باژیری ره‌قه‌، کو ب پایته‌ختا داعشی ده‌اته‌ دانان، هه‌ر زوو داعش هزرا کونترولا ده‌ڤه‌را شنگال کر. نه‌ینه‌وا ب مه‌زنیا سنوری خوه‌ و ب شیوه‌یه‌کی گشتگیر ژ

69 کومەلکوزی ئەنجامدان و مروؤ ب ساخی و کوشتی بن ئاخکرن. (21)

ل روژا پاشتر و ل 15 تەباخا هەمان سال، داعش مەزنیترین و درندهترین تاوان ئەنجامدا، پشتی گوندی گوجو دوورپیچ کری، نەهینلا کەس ژ وی گوندی دەرکەڤیت، خەلکی گوندی ل گورەپانا قوتابخانی کومکرن و 400 زەلام پیکفە کومەلکوزکرن، 71 ژن کوشتن و 727 زارۆک، کچ و ژنی دیتە دی دەستبەسەر کرن. 63 خیزان ب هەموو ئەندامفە کوشتن، 47 خیزانا ب تی یەک کەس ژ وان ما، 17 خیزانان ژ ب تی دوو کەس تیدا مانە ساخ. کارەساتە کا بی هەمپا ب سەر کوردین ئیزدی ئینا و ب هەموو پیکفەرین خوە و ل دیڤ پیناسا نەتەوہیین یە کگرتی ب جینوساید دەیتە هەژمارتن. (22)

2: تەوہری دوویی: داعش ژ تیرووی بۆ

جینوسایدی

2.1: تیروۆر چەمک و پیناسە:

پەیفە تیروۆر: د گەلەک زمانان دا چەمکی تیروۆر هاتیە پیناسە کرن، بۆ نمونە د زمانی عەرەبی دا پەیفە (الارهاب) ژ پەیفە عەرەبی (ارهب) هاتیە، رامانا وی ترسە، یان وی کەسی ب ترسینە، بۆ ئەنجامدانا کارەکی یان فەرمانەکی کو تیدا کەسانین دیتە بەینە ترساندن و ژناقبرن ب ریکین توندوتیژی و ترس و توقاندنی. (23) هەرۆهسا د

لایئ حکومەتین عیراقی هەر ژ 2005 هەتا 2014 ژ هەموو روویەکی پشتگۆھ هاقیتی بوویە و هیچ خزمەتگوزاریەک تیدا نەبوویە. فی چەندی ژی ریک بۆ داعشی خوە شتر کر هیرشی وان دەفەرەن بکەت و کارەساتین مروؤی بین مەزن ل وان دەفەرەن ب خولقینیت. (19)

ل شەفا 3/2 ل مەها تەباخا 2014ی رەشترین میژوویا ئیزدیان و دیروکا ئیزیدخانی یە، داعش ب هوقانەترین شیواز هیرشی شنگالی و دەفەرین دی بین ئیزدی کر، ب هزاران ئیزدی کومەلکوز کرن، ب سەدان هزاران ئاوارە و دەر بەدەر بوون، ب هزاران ل چیاپی شنگالی بی خوارن و فەخوارن ئاسی کرن، هزاران کچ و ژنی ئیزدی ئیخسیر کرن و ل بازاران فروتن و کرین پی کر، چەندی قەسابخانین فە کوشتی دانان و ب دەهان گورین ب کومەل بین ئیزدیان چیکرن، کارەساتە کا مروؤی یا مەزن هاتە روودان، د چەرخی بیست و ئیکی دا هیچ جوهرە تاوانەک ب قەد فی تاوانی نەهاتە ئەنجامدان. (20)

هەر د وی روژی دا داعش ئیزیکی 1300 کەس کوشتن. زیدەتر ژ 6417 کەس ئیخسیر کرن، ژ وان 3548 کچ و ژن، 2869 خورت و زەلام. کچ و ژنی ئیزدی کرنە سەبایە و ل بازارین رەقە و مووسل فروتن، 340000 کەس ژ شنگال و دەفەرا شنگال ئاوارە بوون، 60000 کەس ل دەفەرین باشیک و بجزانی ئاوارە بوون.

قوناغا ئىكى: دهرکه‌فتنا "سه‌يد قتب" و هه‌قالين وى يين ئىخوان ل مسرى.

قوناغا دوويى: ره‌تكرنا هزر و بيرين "سه‌يد قتب" و دهرکه‌فتنا هزرا سه‌له‌فى ل سعودى و كوئى.

قوناغا سيى: شه‌رى دنابقه‌را سوقيه‌ت و نه‌فغانستان ل ساليين 1979-1989 و جه‌نگى خه‌ليجى ل سالا 1990-1991.

قوناغا چوارى: روودانين پشتى 2001 و په‌قاندنا تاوه‌ران ل نه‌مريكا.

قوناغا پينجى: هاتنا نه‌مريكا بؤ‌ناؤ ناخا عيراقى ل سالا 2003 و هه‌تا نها. (28)

قوناغا پينجى دبيتته سه‌رده‌مى دهرکه‌فتنا هزرا توندره‌و و تيرورى ل ده‌فه‌رى، ژبه‌ر هندى ره و ريشالين داعشى فه‌دگه‌رن بؤ سالا 2003 پشتى كو "نه‌بو مسعب نه‌لرزقاوى" گرؤپه‌كى تيرورى دامه‌زراندى ب ناڤى "جماعه‌ الجهاد و التوحيد" هه‌ر د وى ده‌مى دا به‌يعه‌ت دا "ئوسامه بن لادن"

سه‌رؤكى ريڪخراوا "نه‌لقاعيده" و نوونه‌راتيا وى ريڪخستنى دكر ل عيراقى بؤ شه‌ر ب دژى هيژين نه‌مريكى دناؤ عيراقى دا و تيروركرنا وان هيژان. (29) هه‌روه‌سا ژبه‌ر هه‌بوونا بوشاهيه‌كا نه‌منى و سياسى ل عيراقى بگشتى و ده‌فه‌رين سونى ب تاييه‌تى، ريڪخستنا قاعيده نه‌و بوشاهيه‌ ب ده‌ليقه ديت و چالاكيين خوه زورتر كرن، پاشى ل سالا 2005 هزر د دروستكرنا هنده‌ك بزافين سونى

زمانى ئنگليزى په‌يضا terrorism ب رامانا ب كارئينانا ترس و توندوتيزيى بؤ بده‌ستفه‌ئينانا نارمانجه‌كا سياسى. (24)

پيناسا تيرورى: هه‌رجه‌نده كو هيچ پيناسه‌يه‌كا ريڪكه‌فتى بؤ تيرورى نينه، لى پتريا وان پيناسه‌يين هاتينه كرن بؤ تيرورى نيژيكى هه‌فن، جياوازيه‌كا مه‌زن د ناقه‌رؤكا وان پيناسان دا نينه، چونكى ب راستى ژى پيناسه‌كرنا تيرورى كاره‌كى ب زه‌مه‌ت و دژواره. تيرور كاره‌كى ريڪخستيه ب شيويه‌كى توندوتيزى و ترس بؤ بجه ئينانا نارمانجه‌كا دياركرى ده‌يته نه‌نجامدان. (25) يان كو ستراتيجيه‌كا تونده كو يا قه‌ده‌غه‌كره ل سه‌رتاسه‌رى جيهانى، نه‌ؤ توندوتيزيه پشت به‌ستنى ل سه‌ر ئايدولوجيه‌كا ده‌ستنيشانكرى دكه‌ت. (26) ب ريكا تاكه‌كه‌س يان ژى گرؤپه‌كى مروڤان كو رادبن ب نه‌نجامدانا كارين ترس، گه‌ف و توندوتيزيى ب دژى تاكه‌كه‌سان يان ژى گرؤپه‌كى دياركرى. (27)

2.2: داعش د هه‌مبيرا تيرورى دا:

ده‌وله‌تا ئيسلامى ل عيراق و شامى كو ده‌يته نياسين ب داعش، ريڪخراوه‌كا تيرورى يا مه‌ترسيداره، ل سه‌ر هزرا ئاينى ئيسلامى ريڪخراوا خوه دامه‌زرانديه، به‌رى كو نه‌م به‌حسى دروستبوونا داعش بكه‌ين، من دڤيت قوناغين دهرکه‌فتنا هزرا توندره‌و يا ئيسلامى ئاشكرابه‌كم كو دقان قوناغان دا دهرکه‌فتيه:

- هاته كرن، د هه‌مان سالدا ئافاكرنا جفاتا كا چه‌كدار يا سونى هاته چيكرن و زه‌رقاوى پوستى خوه راده‌ستى "عبدالله رشيد بغدادى" كر. (30)
- ئه‌ؤ گروپه‌ژى هه‌ر ل ژير سه‌رپه‌رشتيا ريكخستنا قاعيده بوون، لى پشتى ده‌ركه‌فتنا ناكوكيان دناؤ هيزين چه‌كدارين سه‌له‌فى، ل 15 تشرينا دوويى ل سالا 2006ى "ئه‌بو عمر بغدادى" ريكخستنه‌كا جودا دامه‌زراند ب ناڤى "دوله العراق الاسلاميه" پشتى كوشتنا زه‌رقاوى و ئه‌بو عمر بغدادى ژ لايى هيزين ئەمريكى، ريكخستنا "دوله العراق الاسلاميه" كه‌فته دده‌ستين "ئه‌بو به‌كر ئەغدادى" دا. دگه‌ل ده‌ركه‌فتنا شوره‌شا سوربى و چييوننا ناكوكيين سياسى دوى وه‌لاتى دا، به‌غدادى شيا "جبهه‌ النصرى" ب ئيخينه بن كونترول خوه و كره به‌شه‌ك ژ ريكخراوا خوه و ناڤى ريكخستنا خوه كره "الدوله الاسلاميه فى العراق و الشام" ل 9ئەپرەلا سالا 2013 ب فرمى ئەؤ ريكخستنه راگه‌هاند. (31)
- 2.3: په‌يكرى ريكخراوا داعش:**
- ريكخراوا داعش په‌يكه‌ره‌كى تاييه‌ت ب خوه‌فه‌هيه كو پيكدهيى ژ:
- ئەمير ئەلموئمين: كو سه‌روكى گشتى يى ريكخراوى يه.
  - جيگرين ئەميرى: پيک دهين ژ دوو جيگران، ئيک ل عراقى و ئيک ژى ل سوربى.
- جفاتا شورا: جفاتا كا گرنگه دناؤ په‌يكه‌رى ريكخستنا داعشى دا، ب گشتى ژ 9 بۆ 11 كه‌سان پيكدهيى. گرنگترين فه‌رمانين فى جفاتى ژى ئەفه‌نه: "دشيت ئەميرى بگوهوريت. بريارى دده‌ت بۆ جه‌نگ و ناشتيا. مشاورى دگه‌ل ئەميرى دكه‌ت بۆ بريارين گرنگ.
  - ده‌سته‌يا شه‌رى: ئەؤ ده‌سته‌يه كاروبارين شه‌ريعه‌تى ب خوه‌فه‌ دگريت و رادبیت ب ده‌رئىخستنا په‌يام و په‌رتووكان، هه‌روه‌سا گرنگى ب كاروبارين ئاينى دده‌ت.
  - جفاتا له‌شكه‌رى: ئەؤ جفاتا پيكدهيى ژ كه‌ساتيين خوه‌دان شه‌هه‌زايا له‌شكرى، ژ چه‌ند به‌شان پيكدهيى وه‌كى: به‌شى ته‌قاندنى و پرچه‌ككرنى و لوجستى و به‌شى خوه ته‌قاندن. هيرشين له‌شكه‌رى بين ريكخراوا ژ لايى فى جفاتى ده‌ينه ئەنجامدان.
  - جفاتا ئيمناهيى: به‌رگرى ژ پاراستنا ريكخراوى دكه‌ت، به‌شى هه‌والگرى و به‌ره‌فانيى دناؤ فى جفاتى دا هه‌يه. ل دووؤ بره‌گه‌يين شه‌ريعه‌تى ئيسلامى كاردكه‌ت و برياران دده‌ت.
  - جفاتا ريكخستنى: سه‌رپه‌رشتيا يه‌كه‌يين ئيدارى بين ريكخستنا داعشى دكه‌ت، ده‌فه‌رين جودا و جوگرافيا جودا يا داعشى ژ لايى فى جفاتى ده‌ينه دانان و ب ريفه‌برن.
  - "بيت المال" دارايى: داعش ئيک ژ زه‌نگينترين ريكخراوين تيروورستيه د جيهانى دا، ژيده‌رين

درندانه‌تر ئاشكرا دبن، ب تاييهت ل سورىي داعشى ب درندانه‌ترين شيواز هيرشين خوه ئه‌نجامداينه، د دهمه‌كى دا كو قاعيده ديار كر بوو ل دوو هندهك پيفهرين ئه‌خلاقى كاردكهن و چالاكيين وان ژى د سنوردارن. (34)

جوداهيين سهره‌كى يين دنابقه‌را داعش و قاعيده ژ فان خالين ل خوارى پيكدهين:

- داعش: كار كره‌كى سياسى يى توندره‌وه.
- قاعيده: ياريزانه‌كى سياسى يى توندره‌وه.
- داعش: بزاقه‌كا سياسى يا توندره‌وه و ب هيچ رهنه‌گه‌كى ده‌ستبه‌ردارىي و گوهورينى د بنه‌مايين هزرا خوه دا ناكه‌ت
- قاعيده: باوه‌ريا ب عه‌قيده‌يه‌كا توندره‌وه هه‌ى، لى د سهر هندی را نه‌يا رزده ل سهر بنه‌مايين خوه.
- داعش: خودان ستراتيجه‌كا دريژه بو دامه‌زراندنا تويبا سه‌له‌فيه‌تى.
- قاعيده: ستراتيجه‌كا ته‌درىجي يا هه‌ى.
- داعش: دقيت ده‌وله‌ته‌كا سهر بخو يا ئاينى دامه‌زىنيت و بنه‌مايين شه‌ريعه‌تى ئيسلامى تيدا جيگير بكه‌ت.
- قاعيده: وه‌سا هزر دكه‌ت كو دقيت ل ده‌ستپيكي خه‌لك فيربيتته بنه‌مايين شه‌ريعه‌تى و پاشى هزرا جهادى به‌لاقبكه‌ت. (35)

هه‌رچه‌نده كو خالين جوداهيي دنابقه‌را داعش و قاعيده ب روونى ديار دكهن، لى هه‌ردوو

پاران و ب ده‌ستفه ئينانا پارا فه‌دگه‌رن بو هه‌بوونا ساماين سرؤشتى يين زور ل ژير ده‌سته‌ه‌لا تا فى ريكخستنى و ب تاييهت نه‌فت و گاز ل هه‌ردوو وه‌لا تين عيراق و سورىي. ژبه‌ر فى چهندى بيت المال دناؤ داعش دا گرنگيه‌كا زور هه‌بوو، كارى وى ريكخستنا سامانى ريكخراوى و كومكرن و دابه‌شكرنا سامانى بوو. (32)

2.4: جوداهي دنابقه‌را داعش و قاعيده:

هه‌رچه‌نده ريكخراوا ئه‌لقاعيده و داعش هه‌ردوو ريكخراوين تيرؤرستينه و ل سهر بنه‌مايي هزرا سه‌له‌فى يا ئيسلامى كاردكهن، لى پشتى فه‌قه‌تيانا داعش ژ قاعيده ل سالا 2013ئى ئيدى جياوازي دنابقه‌را په‌يره‌وه و پرؤگرامى فان هه‌ردوو ريكخراوان دا په‌يدا بوويه، ته‌نانه‌ت ل سورىي شهر دنابقه‌را فان هه‌ردوو ريكخستنا دروستبوو ل سالا 2014ئى، ريكخراوا قاعيده پشت به‌ستنى ل سهر ريككه‌فتنى دكه‌ت دگه‌ل ريكخستين ناقخوه‌يى يين وه‌لاتان، ئارمانجين خوه ب ريكخراوين ديترفه‌ گرئده‌ت و ب فى چهندى ل پاشه‌روژى مه‌ترسيا وى ژ يا داعش زورتره (33)

گه‌له‌ك خالين جياوازيي دنابقه‌را قاعيده و داعش دا هه‌نه، ريكخستنا داعش ب شيويه‌كى ئاشكرا ئه‌ؤ چهنده راگه‌هانديه كو هه‌ر كه‌سه‌ك يان گرؤپه‌كى ل دووؤ رينمايى و په‌يره‌وى داعش نه‌چيت، ب كافر ده‌يته هه‌ژمارتن، ب فى چهندى ژى كرياتين وى ژ يين داعش هوفانه‌تر و

7- ناماده کرن: کریاره کا فهرمیه بؤ ژناقبرنا مروڤان
 8- زؤرداری: تاوانین کوشتنی، دزینا مولکین تایبته یین خه لکی و ژناقبرنا وان.
 9- ژناقبرن: ژناقبرنا گروپه کی مروڤان پیکڅه، چونکی وان نا هه ژمیرن مروڤن.
 10- دانپینه دان: لایه نی ب جینوسایدی رادبیت، دانپیدانی ب تاوانی ناکته. (37)

ژ لایه کی دیتزه تیرور و جینوساید ژ هه څه دهینه جودا کرن ژ بهر کو تیرور کوشتنا کومه کا مروڤایه ب شیوازه کی ههره مه کی، لی کوله لکؤژی یان جینوساید ب شیوازه کی ریڅخستی دهینه نه نجامدان. (38) لی جینوسایدا ئیزدیان هم دشین بیژین کو ژبلی کاره کی تیروریه، جینوسایده، نه څه نه گهره ژی د ته وهری سیی دا دی هینه به حس کرن، چونکی داعش یه که مین ریڅخراوا تیرورستیه کو شیا ی جوگرافیه کا نهردی څه گریت و وهک سازی یان دهوله ت سهره دهری د تاوانین خوه دا بکته.

3: ته وهری سیی: پالده رین، سایکولوجی ل پشت نه نجامدانا جینوسایدی ئیزدیان یا سالا

2014

1-3: توندرووی د دیتنا سایکولوجی دا: ل ته وهری دووی مه به حسی تیروری کر، د فی ته وهری دا تیشکا مه دی ل سهر لایه نی دهر وونی

ریڅخستن خوه دان هنده ک خالین هه څپشکن، ب تایبته د به لافکرنا توندرووی و به لافکرنا هزرا ئایی ب شیوازه کی توندوتیژ و کار کرن بؤ گه هشتن ب نارمانجا دهسته هلا تکر ل دوو څه بڼه مایین ئایی ئیسلامی و ل دوو څه هزر و بڼه مایین کو وان داناین. (36)

2.5: تیرور و جینوساید:

ههر چه نده کو تیرور و جینوساید دوو چه مکین دووری هه څن، چونکی پلانین ب جینوساید کرنی ههروه کی د. گریگوری هه څبه نند کرین د دهه قوناغادا کو د ریڅخسختینه و ژ څان قوناغا پیکدهین:

- 1- پؤلینکرن: د فی قوناغی دا قوربانین جینوسایدی دهینه پؤلینکرن.
- 2- چه سپاندن: که سین بهر جینوسایدی دکه څن، هه لیزارتنا ناسنامی ل سهر وان دهینه چه سپاندن.
- 3- جودا کرن: جودا کرنا هنده ک که سان ژ هنده کین دیتز.
- 4- بی بهشکرن ژ مروڤاتی: قوربانین جینوسایدی دهینه هه ژمارتن وهک گیانه وهر یان ههر تشته کی دیتز ژ بلی کو مروڤوون بیت.
- 5- ریڅخستن: ریڅخستن کاری جینوسایدی و نه و که سین ب نه نجامدانا جینوسایدی رادبن.
- 6- جه مسهر گهری: نه وین ب نه نجامدانا جینوسایدی رادبن، گروپه کی خه لکی دزی گروپه کی دیتز بکار دئینن.

هەر وەکی ویلیا دیڤیدسۆن دیار کری کو کەساتیی ژیکچووی ئەوی رادبیت ب ئەنجامدانا کریارین تیرۆری د راستی دا ئەو تووشی ژیکچوونا کەساتیی بوویە و خوێ وندا کریە. (42)

3-2: لایەنی جفاکی یی کەساتیا داعش:

پێکھاتەیا داعش ژ لاییی جفاکیفە پراڤیا وی ژ عەرەبی سونە مەزھەب پیکدھیت، ل عێراقی و ل سوریا ژ، وەسا هاتیە تەخمین کرن کو ل عێراقی 90% ئەندامین داعش خەلکی دەرێن سونە نشین، هەر وەسا ل سوریی ژ 70% ئەندامین داعش خەلکی سوریی و دەرێن وی یین سونە نشین. (43) ژبەر ئی چەند ئەم دشیین بیژین کو دڤیت کەساتیا جفاکی یا داعشی ژ پیکھاتەیا سونی ل عێراقی و سوریی وەر بگرین. عەلی وەردی سەبارەت کەساتیا تاکێ عێراقی گوتیە: "گەلەک جارا ئەم دبین کو کومەکا مەروفاڤان ب دژی هەندە کین دی شەری دکن و زۆرداری دکن و وژدانا وان یا ئارامە، د هەمان دا ئەو وەسا هزر دکن کو یی جیھادی د ریکا خودی دا دکن." کەساتیا تاکێ عێراقی پتر ژ هەر کەساتیەکا دیت تووشی ئزدیواجیەتا کەساتیی بوویە، ئەو چەندە ژ فەدگەریت بۆ چەند ئەگەران ژ وان ژ ئەگەری شارستانی، کۆمەلایەتی و سایکۆلۆجی. (44)

بیت، دیتنا سایکۆلۆجیی بۆ تیرۆری و کەساتیی تیرۆرست هەر وەکی بریان جینکر دیار کری: "تیرۆر هەندەک کریارن کو ب شیوازەکی دراماتیکی دەینە ئەنجامدان بۆ دروستکرنا ترسی د دلی خەلکی دا، چیکرنا سەقەیهکی ترسناک، هەر ئەو چەندەیه کو تاوانا تیرۆری ژ تاوانین دیت جودا دکەت. یان کو کارین تیرۆری ئارمانجا وی یا سەرەکی خەلکی پلە دوویە، یان خەلکی نە بەرپرسیار ژ چ تشتا، ئەو چەندە ژ بۆ وی یەکی یە دا کو پتر خەلک و لایەنی یی مەبەست بترسین. (39) وەکی فەکۆلەر دیار دکەن کو ئەگەری ئەنجامدانا کریارین تیرۆری فەدگەرن بۆ پشتگۆھ هافیتنا وان کەساتیان ئەوین دبنە تیرۆرست، یان کەسین توندەرەو، ئەو جورە کەساتیە ژ لاییی کومەلگەهیڤە دەینە ئیشاندن، یان ژ یە هەست ب کیماسیی و ئیھانی دکەن بەرامبەر کەسین دیت دناو کومەلگەھی دا. یان ژ ئەو کەساتیە وەسا هەست پیدکەن کو ژ لاییی دەستھەلاتی هیچ گرنگی ب وان ناھیتە دان و کەسانین پشتگۆھ هافیتینە. (40) هەندەک جارن کەساتیی توندەرەو ژ لاییی سایکۆلۆجی فە کەساتیەکی ترسناکە و هەست ب ترسی دکەت، هەر وەسا خوێ پیتقی ب هیژی و دەستھەلاتی دبینیت بۆ تژی کرنا وی فالاتیال دەو وی هەی. (41) یان ژ هەندەک لایەنین دیتر فە کەساتیی تیرۆرست خودان کەساتیەکا ژیکچوویە (منحرف)

3-3: لایەنی سایکۆلۆجی یی کەساتیا داعش:

ل دوو شروڤەیا قوتابخانەیا شروڤەکاریا سایکۆلۆجی بۆ لایەنی سایکۆلۆجی یی کەساتیی تیرۆرست یان توندروو گریڤایی وی هەشککی یە ئەوا دناقبەرا "ئەو" و "ئەز" دا چیدییت ئەگەر "ئەز" ب سەر کەفت، وی دەمی سایکۆلۆجیا وی کەسی دی یا ئارام بییت، لی ئەگەر سەرکەفتن ئەینا، وی دەمی دی رهوشتی وی هیته گوهورین و بەرهه توندروو بیته چیت. وهکی یا ئاشکرا کو هەر مروفهکی دوو غەریزه یین هەین، غەریزهیا ژیانئ و غەریزهیا مرنئ، هەر دەمی غەریزهیا مرنئ ب سەرکەفت مروفه بەرهه ویرانکاری و خرابکاری دچیت، لی هەر دەمی غەریزهیا ژیانئ ب سەر کەفت بارودوخ بەرۆفاژی دبیت. (45)

3-4: رەنگهه دانا سایکۆلۆجی و مەزەهەبگەری

ل سەر داعش:

هەر ژ دەستییکا دامەزراندنا عیراقی ل سالا 1921ی دەستەهلاتا ب ریتەبرنا عیراقی د دەستی سونەیین عیراقی دا بوویە و قی چەندی ژی دریتە هەبوو هەتا سالا 2003 پستی کەفتنا رژیما بەعس، لی یا کو فەرە ئەم ب بابەتیفە گریڤەین ئەووە کو پیکهاتەیا عیراقی ژ دوو مەزەهەیین جودا پیک دەیت و ژ لایئ سیاسیفە عیراق دەیتە دابەشکرن بۆ سەر سی پیکهاتەیین سەرەکی (کورد، سونە و شیعه). ل دەستییکا سالیئ هەشتیئی و روودانا جەنگا دناقبەرا

عیراق-ئیران، خالەکا گرنگە د دیروکا عیراقی دا، چونکی دووبەرەکی و تاییفەگەری دناڤ عیراقی دا روژ بۆ روژی بەرهه زیدەبوونی چوو، ئەه چەندە ژی بۆ ئەگەر کو کەرب و کین و هەشککی دناقبەرا هەردوو پیکهاتەیین عیراقی سونە و شیعهیان دا دروست بییت، پستی ژناقچوونا دەستەهلاتا حکومەتا بەعس و نەمانا هەژمونا سونا بۆ ریتەبرنا دەستەهلاتی ل عیراقی، ئیدی هەشەنگیا هیژی هاتە گوهورین. پیکهاتەیا سونە د ناڤ عیراقی دا پستی 2003ی هاتیە پەراویز کرن، قی چەندی ژی کارتیکرنەکا سیاسی، ئابوری و سایکۆلۆجی ل سەر خەلکی سونە مەزەهەب ل عیراقی دروستکریه، ئەفە بوویە ئەگەر کو پەنایی بیهتە هەندەک کارفەدانین ترسناک بۆ سەپاندن یان فەگەراندنا هەژمونا خوە دناڤ عیراقی دا، پەراویز خستنا چینین جفاکی دناڤ کومەلگەهی دا فەریژەکا ترسناک ل پەیی خوە دەیت، ئەه چەندە ژی بوو دیفاکتو ل عیراقی پستی پەیدا بوونا ب دەهان گروپین تروری کو پیکهاتەیا وان هەموو سونە مەزەهەب بوویە، ریکخراوا تیرۆرستی یا بناقی داعش، وهکی مه ل سەری ژی دیار کری، پراپا ئەندامین وی و دەمازراندنا وی ژی گریڤایی مەزەهەبی سونەیه، ئەو چینا پەراویز کری دناڤ دەولەتا عیراقی دا، ئەه چەندە ژی دبیتە ئەگەر کو ئەه خەلکە پەنایی بۆ هەر ریک یان کریارهکی بیهت بۆ سەپاندن و

بەرەف تیرۆری و توندەرەویی دبهت، ژ وان جوران
ژی:

یەكەم: كەساتیی نیرگزی

دوویمەم: كەساتیی ماکیافیلی

سییەم: كەساتیی سایکوباسی

یەكەم: كەساتیی نیرگزی ئەو جورە كەساتیە یی
كو هەلگەری فیانه كا زۆری بۆ كەساتیا خوە و
گەلەك سەرسامە ب شیان و زیرەکی و ویرەکیا
خوە، وەسا خوە دینییت كو ژ هەژی هەموو
تشتایە و ژ هەر كەسەکی باشترە.

دوویمەم: كەساتیی ماکیافیلی كو خوە ژ
رەنگفەدانین گوتن و پێشنیارین ماکیافیلی
دینییت، نقیسكارێ ئیتالی و خوەدانێ پەرتووكا
میر(1469-1527) هەندەك سیفەت د پەرتووكا
میر دا بەحسكرینە كو هەر كەسەك بزافی بكەت
بۆ بدەستفە ئینانا ئارمانجین خوە ب هەر رێكا
هەبیت، ئەف چەندە ژى ب بۆچوونا قەكولەری
كەساتی بەرەف ئەنجامدانا كریارین تاك لایەنانه و بی
دلوقانی و بیی كو هزر د كارفەدان و زیانین دیت
بكەت ئەوین كو پشتی فان بزاقان دەین، لەورا
ئەف جورە كەساتیە تووشی كریارین توندەرە و
دوور ژ بوهایین مروفایتی و هزركرن و قەریژا
وان كریاران دا بكەت.

سییەم: كەساتیی سایکوباسی ئەف جورە كەساتیە
ئەوە یی كو گوھ نادەتە چ پەیرەو و یاسایان و
هەرەسا بەرژەوهندیا گشتی، ژ هەموو تیتال و

یان قەگەراندا ناسناما خوە یا بەرزەبوویی.
ئەگەری پەراوێزیا ئەندام و ئالیگەری رژیما بەعس
كو ژ خەلكی سونە مەزەهەیین عیراقی بوون، ئیکە
ژ وان ئەگەران كو توندەرەوی و تیرۆر بیتە تاكە
رێك بۆ بەرەنگاری دژی دەستەهلاتی، داعش ژ
بلی كو رێكخراوە كا تیرۆرستیە، شورەشەكا
تیرۆرستی ژى ئەنجامدا و وەك نەرازیبون و
بەرەنگاری بەرامبەر دەستەهلاتا شیعه یا عیراقی،
ئەفە ژى یەكەمین رێكخراوا تیرۆرستیە كو سینگ
و سینگ شەری بەرامبەر هیژین دی دكەت،
چونكى وەکی دیار تیرۆر بزاقین كارین تیرۆری
دكەت و هەولا رەفینی و خوە بەرزەكرنی ددەت،
لی داعش ئەف چەندە نەكریه و شەر بەرامبەر
هیژین دیتز كریه و بزاف كریه شەری خوە وەکی
بەرەنگاری و شورەش دژی دەستەهلاتی و هەموو
خەلكی دیتز یی ب دژی داعش شەردكر و خوە
نەرازی دكر. (46)

3-5: بارئ سایكۆلۆجی یی كەساتیا داعش:

ل دووئ شروفاهیین سایكۆلۆجی بۆ كەساتیین
توندەرەو و وان كەسین بزاقا كوشتن و خرابكاریی
دكەن، تووشی گەلەك گرییین دەروونی بووینە،
كەساتیا وان ئنحیراف بوویە و ژ كەقلى خوە یی
سەرەکی دەر كەفتیە، كوالسكى جوړین كەساتیین
توندەرەو دابەش دكەت بۆ سەر سی جوران، ئەف
سی كەساتیە ژى تووشی چەندین رەوشت و
سلوكین سایكۆلۆجی بوویە كو كەساتیا وی

پیکهاتەیه کا دیتزه و بۆ کوشتنی د حەلالان و مال
و مولکی وان ژى دبیته غەنیمه بۆ داعش، ژبەر
هندی ب توندترین رێک بەرامبەر ئیزدیان کوشتن
و ویرانکاری ئەنجامدان.

3-6: شروڤه کرنا سایکۆلۆجیا دوژمنکاری یا

داعش:

دوژمنکاری چەمکەکی شیلیه ژبەر
تیکهەلبوونا وی دگەل چەندین چەمک و زاراڤین
دیت یین وەکی: دوژمنکاری، توندرووی و تیرۆر.
ب بۆچوونا باندورای دوژمنکاری (العدوان) ئەو
کارڤەدانا سایکۆلۆجیه کو بزافی دکتە هەموو
تشتی ل دەرو بەرین خوە ژناڤا بەت، هەروەسا
جیاوازی یا هەمی دنابەر دوژمنکاری و
توندرووی دا، دوژمنکاری ئەو حەز و ئارەزوونە
کو ژ کەرب و کین و دوژمنیی پیکهەین بۆ
ئەنجامدانا هەندە کەریاران ل سەر بنەمایێ فان
رەوشتا، لی توندرووی بکارئینانا هیژی یه و
هەروەسا گەف و تالانکاری، کول دوماهیێ ئەڤ
هەردوو زاراڤه ژ یەک ناڤهروک پیکهەیت ئەوژی
رەوشتەکی دوژمنکاریانەیه بەرامبەر کەسین دیت.
هەستەرن ب پەراویژکرنی دنای ئەندامین
کومەلگەهی دا، دبیته ئەگەری دروستبوونا
کەرب و دوژمنکاری، دوور نینه کو
کومەلگەهین رۆهەلاتا ناڤین تووشی فی چەندی
بووینە، هەر ئەڤه ژى بوویە ئەگەر کو زۆربەیا
گروپین تیرۆری خودان سایکۆلۆجیه کا

رەوشتین کومەلگەهی دەردکەڤیت، فان جورە
کەساتیا چ تشت بۆ وان گرنگ نینه ژ بلی
بەرژەوهندیا وان یا کەسوکى، هەروەسا تژی کرنا
وان حەز و ئارەزوویین د دلی وان دا. ئەڤ جورە
کەساتیه خوەدان هەندە کە رەوشتین تایبەتن کو خوە
ژ هەموو تیتال و یاسایان ناکەنە خودان، ژبەر
هندی ژى گەلەک ژ سەرکردەیی توتالیتاری د
جیهانی دا کو خودان ئەڤ جورە کەساتیه بوون،
کوشتن و زورداریه کا مەزن بەرامبەر خەلکی
ئەنجامدایه هەروەسا چونکی سیستەمی دەولەتین
وان توتالیتاری بوون ژ بەر هندی دوور نینه کو
ئەڤ کریاره ژ وان دەرکەڤن. (47) فەکۆلەر وەسا
شروڤه دکتە کو ئەڤ جورە کەساتیین ل سەری
هاتینە دیار کرن، گریدایی کەساتیا تاکی داعش،
فان جورە کەساتیا رەنگڤەدان ل سەر داعشی
دروستکرینه کو رابین ب ئەنجامدانا کریارین خوە
ب دژی ئیزدیان و چیکرنا جینوسایدیا مەزن کو
تیدا هەموو جورە کەسەک هاتیه کوشتن و
ژناڤەرن، فی چەندی ژى پەیوەندی ب
سایکۆلۆجیا داعشی یا توندروو هەیه، چونکی
وان خوە ب راست و دروست و خودان ریکا
حەقی ددیت، هەموو کەسین دیت ئەوین دەهاتنە
بەر سینگى وان، د خەلەت بوون د دیتنا وان دا،
فی چەندی ژى رێک بۆ وان خوەشت کر کو
هەموو ئەندامین داعشی ئستیغلالاتا ئاینی ئیزدیان
بکەن کو ژ ئاینەکی دیت و هەروەسا ژ

3-7: پالدهرین سایکۆلۆجی ل سەر ئەندامین

داعش ئەوین ب جینۆسایدا ئیزدیان رابوویان:

دشان چەند دەه سالین دوماهی دا جیهان ب شیوهیه کی گشتی کەفتیه بەر پیلین تیروری، قیجا ژ هەمی جوران، تیرورا سیاسی، ئاینی و کومەلابەتی. ژبەر قی چەندی ژی و ژ ئەگەرئ بەلاقبونا زۆر یا تیرۆری، دەهەمی بواران دا قە کۆلین و دیقچوون ل سەر تیرۆری دەپنە ئەنجامدان. هەر بوویەرەکا تیرۆری ل جیهانی رووبدەت یە کسەر فوکسا شرۆفە کرنی دچیتە سەر بارئ سایکۆلۆجی، گەلەك جاران ژی تیرۆرست دەپتە تومەتبار کرن ب وی چەندی کو ئاریشین دەروونی هەبووینە، یان ژی ژبەر کارتیکرنا دەروونی رابوویە ب ئەنجامدانا کاری تیرۆری. ئەقە ژی دپتە ئەگەر کو ئەم کریارین درندانە بین داعش دژی ئیزدیان د دپتەکا سایکۆلۆجیدا شرۆفە بکەین و وان ئەگەرین کو مه ل سەری ژی بەحسکرین درۆژە پیدەین و دیار بکەین کو هەتا ژ رادە هوکارین سایکۆلۆجی بوونە پالدهر بۆ جینوساید کرنا ئیزدیان.

نقیسەر ابراهیم مجدی د گۆتارەکا خوە دپیزین: "ل دەستپیکاکا چەرخی بیست و ئیکی ئیدی هەلبژارتنا ئەندامان بۆ ناؤ ریکخراوین تیرۆری ب تایبەت جومگین سەرەکی ب ریکا هەلبژارتنا سایکۆلۆجی بوویە، بۆ قی مەبەستی هەر ریکخراوەکی ژی تایبەتمەند و بسپورین خوە بین

دوژمنکاری بن بەرامبەر خەلکی و دەستەلاتی، چیکرنا هەستی دوژمنکاری ل دەف خەلکی ژ ئەگەرئ وی یەکی یە کو وان بەره ژ نارمانجەکا دەستپیشان کری ببن، بۆ نمونە نازیان دگوت کو ژ مللەتی ئاری پیکدەین و ب تخی ئەو ژ هەزینە د ئەلمانیا دا بژین و ئەو خەلکی دیتەر هەموو وەکی مشکایە و ب تخی زیانی بۆ ئەلمانیا دروستدکەت. (48) د هەمان دەمدا داعش وەسا بزاقکریە کو وی چەندی بکەتە د میشکی ئەندامین خوە دا کو ب تخی ئەو یی ل سەر ریکا راست و ئاینی ئیسلائی یی دروست ل نیک وان دەپتە پەیرەو کرن، هەر ئەق چەندە ژی بوویە ئەگەر کو لایەنگرین داعش هەستەکی مەزن یی دوژمنکاری ل دەف وان دروست ببیت، بۆ قی چەندی ژی وان ئیزدی وەکی پیکهاتەیهکا نەفرەت کری ددیتن، داعش ب هیچ رەنگەکی نەددیت کو ئیزدیان مافی ژیانی و پەیرەو کرنا ئاینی خوە هەبیت، هەستەکی مەزن یی دوژمنکاری و کەرب و کینی بەرامبەر وان راکربوو، فان هەموو ئەگەر و کارقەدانان کریارین تیرۆری بین مەزن ل پەهی خوە هیلان و ئیزدی تووشی مەزنترین کارەسات و گوشتار هاتنە کرن ل سەر دەستی داعشی.

ل سه‌رانسه‌رى وان ده‌ڤه‌رين لى نيشته‌جى دبن،
ئه‌ڤه‌ ژى بوويه‌ ئه‌گه‌ر كو تونده‌روه‌يا وان زيده‌تر
بييت.

ئه‌نجام

ڤه‌كۆلين ل سه‌ر ئاين و پيڤه‌تيا ئيزديان
گه‌له‌ك د كيمن، ڤى چهندي ژى نه‌روونى و
شيلياتى د ده‌ره‌ق ئيزديان دا د چاڤين جيهانى دا
دروستكويه، چونكى كه‌سپن بيانى ب كه‌يف و
حه‌زا خوه ڤه‌كۆلين ل سه‌ر ئيزديان ئه‌نجامداينه، ڤى
چهندي ژى ئيزدى ل پيش چاڤين خه‌لكى وه‌كى
مروڤين پيس و چه‌په‌ل داينه‌ دياركرن، د راستى دا
به‌روڤاڤيه، ئه‌و كومه‌كا مروڤين ناشتى خواز و
مروڤ دوستن، زيانى ناگه‌هينه كه‌سپن ديتر،
هه‌روه‌سا بزاقى دكهن مه‌زنترين قوربانى بۆ كه‌سپن
ديتر بدن، ژبه‌ر هندی ئه‌ڤه‌ يه‌ك ژ گرنگترين
ئه‌نجامين ڤه‌كۆلينى يه، هه‌روه‌سا ره‌وشا وان يا
ئابورى و كومه‌لايه‌تى گه‌هشتيه وى ئاستى كو
ئيدى هه‌ر كه‌سه‌ك بشيت زيانى بگه‌هينتى، بووينه
قوربانى سياسه‌ت و ده‌سته‌ه‌لاتا حكومه‌تين يه‌ك ل
په‌ى يه‌ك بين عيراقى. هه‌روه‌سا ژ وان ئه‌نجامين
كو د ڤى ڤه‌كۆلينى دا ئه‌م گه‌هشتينى، ژ
جوداھيكرا دناڤه‌را جينوسايد و تيرۆرى بۆ مه
وه‌سا دياربوو كو هه‌موو ئه‌و جينوسايدين به‌رى
نھا هاتينه ئه‌نجامدان، ل سه‌ر ده‌ستى سيسته‌مين
حوكمرانى بين ده‌وله‌تان بووينه، لى جينوسايدا

ده‌روونى هه‌نه بۆ هه‌لبژارتنا ئه‌ندامان و ب
ريڤكارين گه‌له‌ك پيشكه‌فتى ڤى چهندي
ئه‌نجامده‌ن.⁴⁷ هه‌روه‌سا ئه‌ڤه‌ نفيسه‌ره د دريژه‌يا
گۆتارا خوه دا سه‌باره‌ت جوڤين وان كه‌ساتيان و
ده‌روون و سايكۆلۆجيا وان يا كو بوويه ئه‌گه‌رى
ئه‌نجامدانا تاوانين تيرۆرى هوسا ديڤيڤيت: "ئه‌و
كه‌سپن تاوانان ئه‌نجامده‌ن دناڤ ريڤخراوا و
باندين تيرۆرى خوه‌دان كه‌سايه‌تيا سايكوباتين، ئه‌ڤه
كه‌ساتيه يا ڤالايه ژ هه‌مى هه‌ست و سوزين
مروڤايه‌تى و خودان كه‌ساتيه‌كا دوژمنكارانه‌يه."
وه‌كى مه‌ل به‌شپن سه‌رى ژى دياركرى كو
ئه‌گه‌رى سه‌ره‌كى بى جينوسايدكرنا ئيزديان
چونكى داعش و ئه‌ندامين وى كه‌رب و كينه‌كا
دوژمنكارانه هه‌بوويه به‌رامبه‌ر مله‌تى ئيزديان
له‌ورا ب توندترين شيوه كوشتن و ويړانكارى
ئه‌نجامداينه.

زانستى ده‌رووناسى گرنگيه‌كا تاييه‌ت دده‌ته
شروڤه‌كرنا ده‌روونى يا تاوانباران، بۆ ڤى چهندي
ژى هه‌ر تاوانه‌كا به‌يته ئه‌نجامدان تاوانبار ده‌يته
دانان ل به‌ر چهندين ته‌رازيين سايكۆلۆجى و
كه‌ساتيا وى ده‌يته پيڤان و شروڤه‌كرن. كه‌ساتيا
داعش يا تيرۆرى ئه‌و كه‌ساتيه يه‌ كو گه‌له‌ك يا
دوژمنكارى و تونده‌روه، ئه‌ڤه‌ تونده‌روه‌يا داعش
ئه‌نجامداى به‌رامبه‌ر ئيزديان ژئه‌نجامى
دوژمنكاريه‌كا ئاينى، كومه‌لايه‌تى و ئه‌تنيكى بوويه،
مه‌ره‌م ژى نه‌ه‌يلانا ئاين و پيڤه‌تيا ئيزديان بوويه

گوڤارا زانکویا دهوك، پەربەندا: 24، ژماره: 1، (زانستین مروفايه تی وکومه لئاسی)، بپ 47-66، 2021 (ژماره کا تایبەت) کۆنفرانسی زانستی نیقدهوله تی دووی ل دۆر جینوسایدی، سەنتەری بێشکچی بۆ قەکوئیلینین مروفايه تی و سەنتەری جینوسایدی - زانکویا دهوك، 27-28- کانونا دووی، 2021

پەراوێز

1. عدنان زیان. کورد الایزیدیین فی اقلیم کردستان. دهوك : مرکز لالش، 2017. صفحه 25.
2. عبدالقادر مارونسی. *غابنی نیزییدی*. وهرگیران، برهان فارس فائق. ههولیر : چاپخانا: تاران، 2019. ل 11.
3. ههمان ژیدەر. ل 20.
4. توماس بوا. *الایزیدیون و اصولوهم الدینیة و مبادئهم و ادیرو المسيحية فی کردستان العراق*. بیروت-لبنان : المركز الاكاديمي للابحاث، 2013. صفحه 45.
5. كاظم حبيب. *الایزیدیة دیانة قديمة تقاوم دوائب الزمن*. سلیمانیه : مؤسسة حمدي للطباعة، 2006. صفحه 81.
6. عبدالقادر مارونسی. *ذیةری بهری*. ل 13.
7. زهیر كاظم عبود. *التنقيب فی تاریخ الایزیدی القديم*. ط 3. اربیل : مطبعة حجي هاشم، 2006. صفحه 81.
8. مارونسی، د. عبدالقادر. *ژیدهری بهری* ل 103 و 104 و 130.
9. عدنان زیان. *ژیدهری بهری*. ل 24 و 25.
10. ههمان ژیدەر. ل 26.
11. عدنان زیان. *ژیدهری بهری*. ل 25.
12. سرور عبدالرحمان عمر. *الابادة الجماعية للایزیدیین فی التاريخ اسپاجم و نتائجها*. [المترجمون] بیستون علي کریم. سلیمانیه : اسم غیر معروف، 2018. صفحه 27.
13. ههمان ژیدەر. ل 28.
14. *هولیا جهله بی*. کورد له میژوی دراوسییهکانی دا. وهرگیران سعید ناگان. بهغدا : جابجانا کوری زانیاری کورد، 1976. ل 36.
15. عبدالرزاق الحسني. *الایزیدیون فی حاضرهم و ماضيهم*. ط 6. بغداد : ا، 1974. صفحه 163.
16. عدنان زیان فرحان و قادر سلیم شمو. *مأسات الایزیدیین*. 2018. p. 197.
17. دلشاد نعمان فرحو. *معاناة الكورد الایزیدیین فی ضل حکومت العراقیة 1921 الی 2003*. دهوك : جامعة دهوك، 2008. صفحه 79.
18. یایر ناورون. *جینوساید*. وەرطیران مهاباد قەقەرداغی. ههولیر : 2019. ل 27-28.

نیزدیان یا سالا 2014ی بەرۆفاژی وان ل سەر دەستی ریکخراوا داعش یا تیرۆری بوویه، لی ئەو چەندە روونتر دبیت دەمی کو هاتیە بەحسکرن داعش یەکەمین ریکخراوا تیرۆری بوویه کو خوەدان ئەرد بوو، لەورا ئەو خالە تیرۆری و جینوسایدی نیزیکی هەفدکەت. کەساتیا داعش یا سایکۆلۆجی و کومەلایەتی خوە ژ باگراوەندەکی ناینی یی سونە مەزەهەب دینیت، پراڤیا ریکخراوین تیرۆری ل رۆژههلاتا ناڤین خوەدان هەمان مەزەهەبن، لی داعش خوە ژ وان جوداکریه و کریارین وی ژ جودابوون، رهوشا دهروونی یا ئالیگر و ئەندامین داعش وی یەکی بۆ مە ئاشکرا دکەت کو کەرب و کینه کا مەزن د دلی وان دایە بەرامبەر پیکهاتهیین دی دناڤ عیراقی دا، ژ وان ژی کورد و شیعه، هەر ژبەر هندی ژی هیرشین وان هەموو بۆ سەر کورد و شیعیان بوون، هەر زوو خەلکی سونە یی دەفەرین سونە نشین ل عیراقی و سوریی ژی رادەستی ئیرادەیا داعشی بوون، ئەو چەندە ژی قەدگەریت بۆ نایدولوجیه کا هەفیشک دناڤهرا چین و تەخین سونە مەزەهەب یین عەرەب و ب تایبەت ئەندام و لایەنگرین حزبا بەعس یا عیراقی، کو بەشەکی مەزن ژ سەرکردهیین داعش د بەری دا ئەفسەر یان ژی خودان پوست بوون د حکومەتا بەعس یا عیراقی دا و هەر ژ وی سەردەمی ژی وان رکا بەری و دوژمنکاریا کوردان کریه.

گوفارا زانکویا دهوك، پهربه نندا: 24، ژماره: 1، (زانستين مروفايه تي وكومه لناسي)، بپ 47-66، 2021 (ژماره كا تاييه ت) كؤنفرانسى زانستينى نيقد هوله تينى دووئ ل دؤر جينوسايدى، سه نته رى بيشكچى بؤ فه كؤلينين مروفايه تي و سه نته رى جينوسايدى - زانكؤيا دهوك، 27-28- كانونا دووئ، 2021

- ¹⁹اياد عجاج فيان. اطفال الازبيديون في ضل تنظيم الدولة الاسلامية في العراق و الشام- داعش. دهوك: الهيئة العليا لمركز لالش، 2019. صفحة 12.
- ²⁰هه مان ژيدهر. ل 14.
- ²¹حسو هريمي. داعش و تجنيد الاطفال الازبيدين. اربيل: 2019. صفحة 45.
- ²²هه مان ژيدهر. ل 47.
- ²³قماموس المنجد في الاعلام و اللغة. ط31. بيروت: دار الشرق، 1991. صفحة 282.
- ²⁴محمد عبدالمطلب خشن. الارهاب الدولي بين الاعتبارات السياسية و الاعتبارات الموضوعية. الاسكندرية: دار الجامعة الجديدة، 2007. صفحة 80.
- ²⁵حسين المحمدي بوادي. العالم بين الارهاب و الديمقراطية. الاسكندرية: دار الفكر الجامعي، 2007. صفحة 44.
- ²⁶هه مان ژيدهر. ل 45.
- ²⁷احمد بوجليطة بو علي. سياسات مكافحة الارهاب في الوطن العربي، دراسة مقارنة بين مصر و جزائر. جزائر: رسالة ماجستير، جامعة دالي ابراهيم كلية العلوم السياسية و الاعلام، 2009-2010. صفحة 22.
- ²⁸صباح عبدالصبور عبدالحلي. التهديد الجهادي تنظيم قاعدة و تنظيم الدولة الاسلامية و ما يليهم. مكان غير معروف: معهد الولايات المتحدة للسلام و مركز ويلسون، 2017. صفحة 10.
- ²⁹مازن شندب. داعش، ماهيته، نشأته، اهدافه و استراتيجيته. بيروت: دار العلوم العربية للنشر، 2014. صفحة 53.
- ³⁰حسين ابو هينة و محمد اورمان. تنظيم الدولة الاسلامية، الازمنة الدينية و الصراع على الجهاد العالمية. عمان: مؤسسة ايرتس ايرا، 2015. صفحة 120.
- ³¹عبدالباري عطوان. الدولة الاسلامية الجنو و التوحش و المستقبل. بيروت: دار الساقى، 2015. صفحة 39.
- ³²ثامر فواز الشهبان. رؤية تحليلية لنظام الحكم في فكر التنظيم الدولة الاسلامية في العراق و الشام- داعش. فلسطين: مجلة جامعة فلسطين للابحاث و الدراسات، 2018. صفحة 23. المجلد الثامن العدد الثاني.
- ³³صباح عبدالصبور. ژيدهرى بهرى. صفحة 7.
- ³⁴هه مان ژيدهر. ل 8.
- ³⁵هه مان ژيدهر ل9
- ³⁶تشارلز ليستر. الدولة الاسلامية تتحدى تنظيم القاعدة. دوحه: مركز بروكنجز، 2016. صفحة 4.
- ³⁷Giordano, Shelley j. Burselson and Alberto. *Spatiality of the stages of Genocide; the Arminian case*. Texas: Texax state university-San Marcos, Department of Geography, 2016. p. Article6.
- ³⁸محمد ابو عادي. *noonpost*. 2017. [تاريخ الاقتباس: 22 12، 2019].
<http://www.noonpost.com/content/18375?amp>
- ³⁹هه مان ژيدهر.
<http://www.noonpost.com/content/18375?amp>
- ⁴⁰Christian Jarrett. The psychology of violent extremism. [Online] 2014.
<https://digest.bps.org.uk/2014/10/27/the-psychology-of-violent-extremism-digested/amp/>.
- ⁴¹كاثرين كيربات. المضمير. المترجمون] ريتا خاطر. ط1. بيروت: المنضمة العربية للترجمة، 2008. صفحة 266.
- ⁴²William Davidson W, Edward Craighead and Charl B. Nemeroff. *The concise corsini encyclopedia of psychology and behavioral Science*. 2014. p. 83.
- ⁴³صباح عبدالصبور عبدالحلي. ژيدهرى بهرى. صفحة 14.
- ⁴⁴دكتور علي الوردى. شخصية الفرد العراقي. ط2. لندن: دار ليلي، 2001. الصفحات 23, 28.
- ⁴⁵د. ليلي احمد عزت النعيمي. الشخصية الارهابية و العوامل المؤثرة في تكوينها. بغداد: اكااديمية علم النفس، جامعة بغداد.
- ⁴⁶فهيلى شيروان مهلو. پسيژر د بوارى تيروز و دژه تيروزى دا، بوياردهرى پشكا سياسه تا گشتى ل زانكوييا. دهوك، 04 01، 2020.
- ⁴⁷Kowalski, R, M., *Behaving badly: Aversive behaviors in interpersonal relational relationships*. Washington, DC: American Psychological Association, 2001.
- ⁴⁸Staub, E. *The roost of Evil: The origins of Genocide and other group violence*. New York: Cambridge university, 1989.
- ⁴⁹ابراهيم مجدي حسين، التحليل النفسي لجرائم داعش. مجلة اليوم السابع. 13 مارس 201. موجود في رابط: www.youm7.com

گوفارا زانکویا دهوک، پەربەندا: 24، ژماره: 1، (زانستین مروفايه تی وکومه لئاسی)، بپ 47-66، 2021 (ژماره کا تاییهت) کۆنفرانسی زانستی نیقدهوله تی دووی ل دۆر جینوسایدی، سەنتەری بێشکچی بۆ قەکۆلینین مروفايه تی و سەنتەری جینوسایدی - زانکۆیا دهوک، 27-28- کانونا دووی، 2021

الخلاصة

تداولنا في هذا البحث عن الحالة النفسية لداعش، و كما انه معلوم لم يقدم مثل هذا البحث، لذلك نهتم ببالغ الاهمية من خلال دراستنا لهذا الموضوع، تم توزيع البحث الى ثلاث مباحث، المبحث الاول تداوله عن الايزيدية و ديانتهم و تاريخهم بشكل عام، كذلك الكوارث الذي تلقاها الايزيديون في التاريخ، في المبحث الثاني حاولنا ان نبين المنظمة الارهابية، داعش و اختلافها مع منظمات ارهابية اخرى، في مبحث الثالث ألتجينا الى الحالة النفسية لداعش و كيفية اعمال داعش الارهابية من الناحية السايكولوجية. هذا البحث يعتمد على المذهب التحليلي. لقد وصلنا الى عدة نتائج مهمة في نهاية البحث.
الكلمات المفتاحية: الإيزيدية، داعش، سايكولوجي، الإرهاب.

NAME OF RESEARCH: PSYCHOLOGICAL MOTIVES BEHIND THE GENOCIDE CRIME AGAINST THE YAZIDIS IN 2014.

SAFEEN RASHEED ALI

Monitor at BRHA in Duhok Governorate, Kurdistan Region-Iraq

ABSTRACT

This research is related to the psychology of ISIS, as it is known that it hasn't been presented before. So we have been extremely important to present this research, this research has been distributed to three topics. The first topic; talks about Yezidis and their religion in general, also the disasters were addressed through historical situation that the Yezidis received in their history. In the second topic we tried to shed light on the terrorist organization ISIS and comparing it to other terrorist organizations, in the third topic we resorted to the psychological state of ISIS and how ISIS terrorist acts from the psychological aspect, we comes out with several important results.

KEY WORDS: Yazidism, ISIS, Psychology, Terrorism